

Transport látek přes membrány

Komunikace mezi buňkami

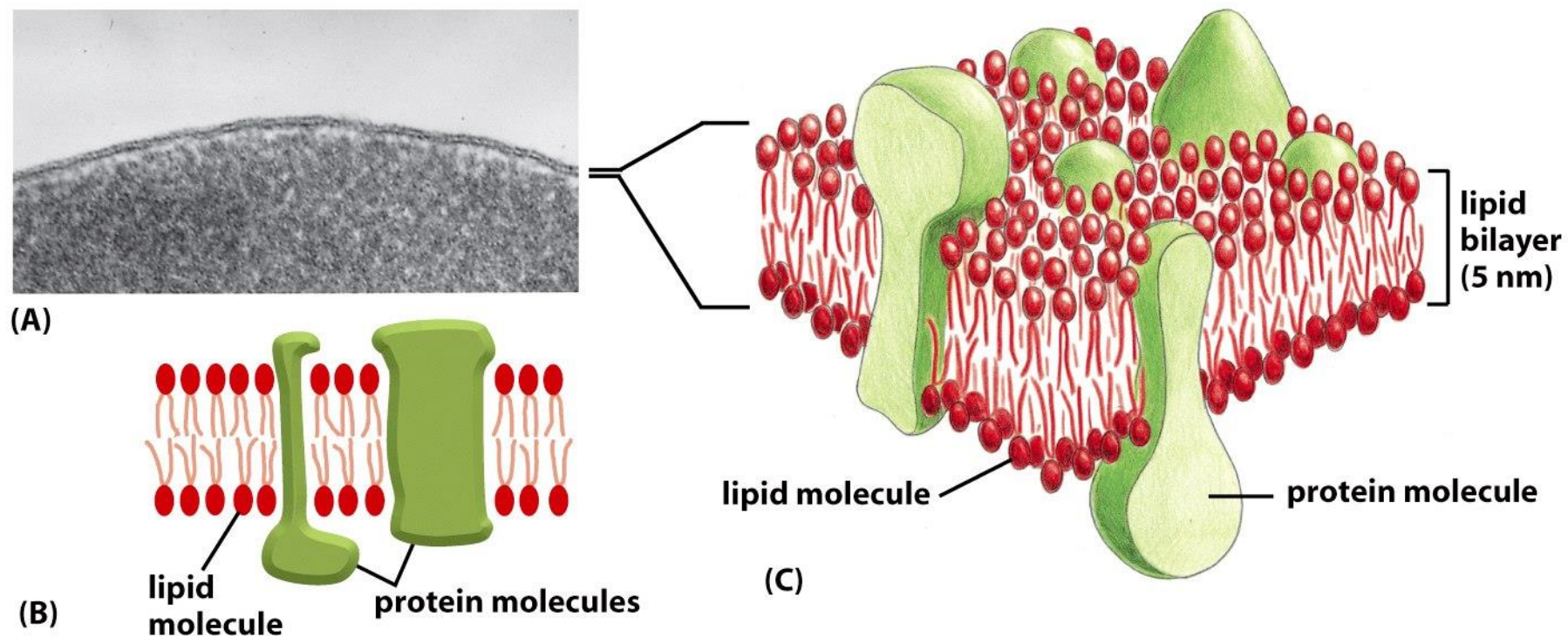
doc. RNDr. Jana Horáková, Ph.D.

19.3.2024

Opakování, diskuse

- Složení cytoplazmatické membrány – semipermeabilita
- Jaké látky buňka potřebuje přijímat?
- Jakými mechanismy lze přijímat látky / informace z okolí?

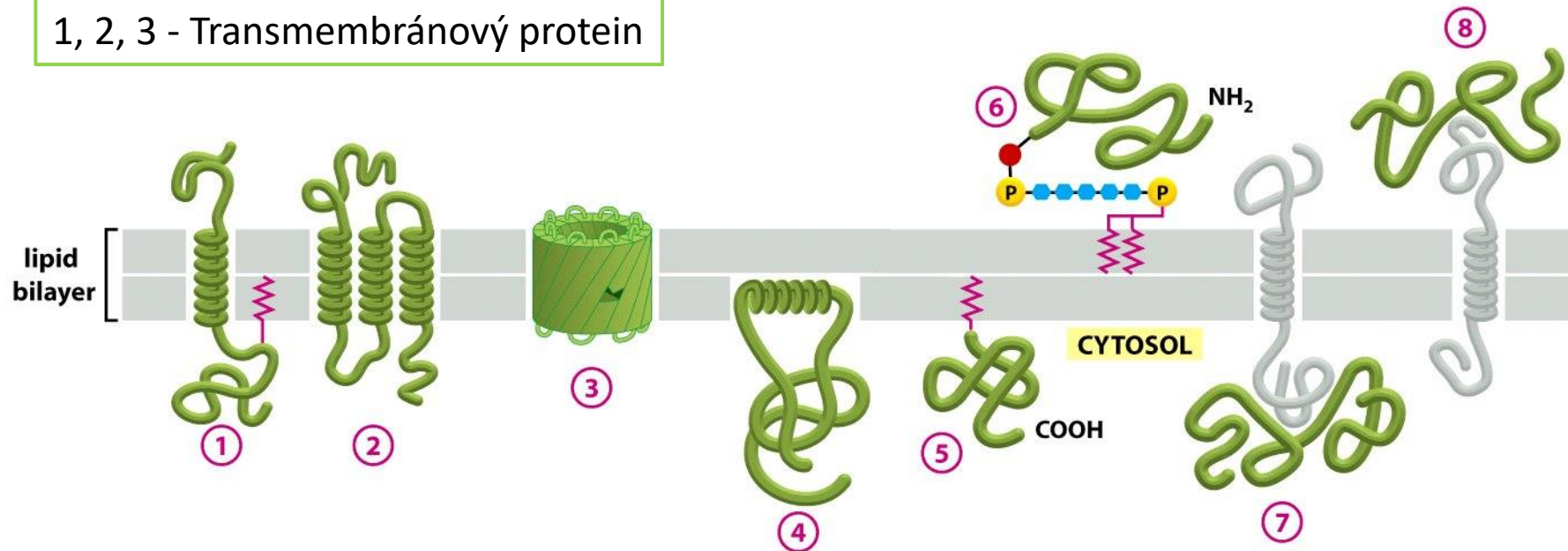
Cytoplazmatická membrána

Membránové proteiny

1, 2, 3 - Transmembránový protein

5, 6 – Protein spojený s lipidem

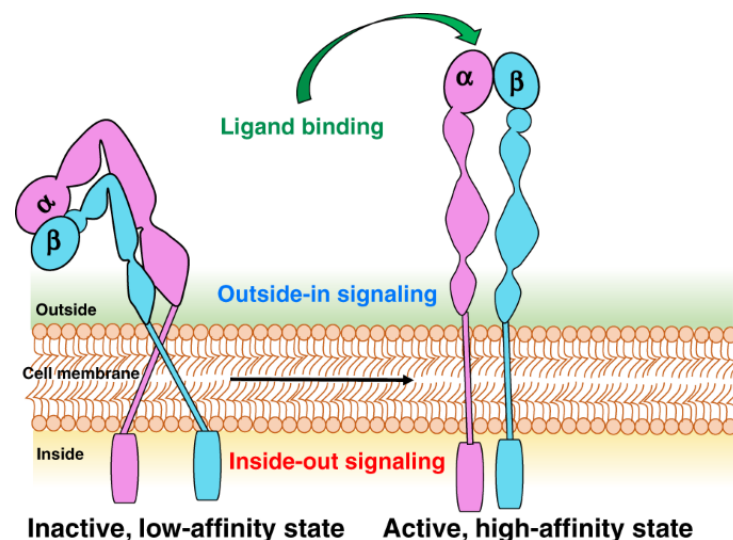

4 - Periferní protein

7, 8 – Protein spojený s transmembránovým proteinem

Membránové proteiny - funkce

- **Transportní proteiny** (viz dále Transport látek přes membrány)
- **Buněčná signalizace** (viz dále Komunikace mezi buňkami)
- Enzymová aktivita – přeměna substrátu na produkt
- Ukotvení k cytoskeletu / k mezibuněčné hmotě / k sousedním buňkám

Integrinové receptory

Mezu-Ndubuisi et al. The role of integrins in inflammation and angiogenesis. *Pediatr Res* **89**, 1619–1626 (2021). DOI: 10.1038/s41390-020-01177-9

Mechanismy transportu

1) Nespecifická permeace lipidovou dvouvrstvou

2) Membránové transportní proteiny:

➤ **Přenašečové proteiny**

○ **Pasivní transport** – po koncentračním spádu

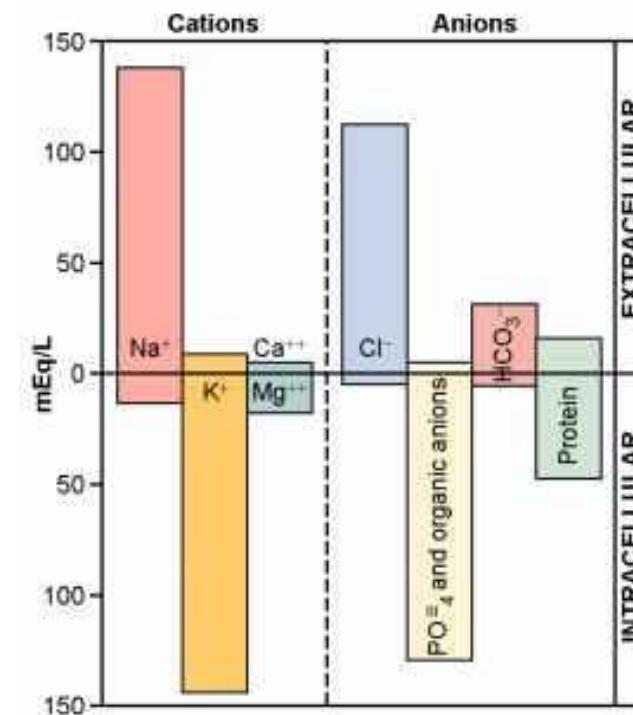
○ **Aktivní transport** – proti koncentračnímu spádu

➤ **Iontové kanály**

3) Cytóza

Vnitřní prostředí buňky

- Hlavní nitrobuňkový kationt K^+ , hlavní kationt v okolí buňky Na^+ → udržení
- Rovnováha kladných a záporných nábojů uvnitř i vně buňky – Cl^- , anorganické ionty (hydrogenuhličitanový, fosfátový), vázané anionty = organické metabolity a makromolekuly (proteiny, NK) obsahující záporně nabitě fosfátové nebo karboxylátové skupiny

Table 11–1 A Comparison of Ion Concentrations Inside and Outside a Typical Mammalian Cell

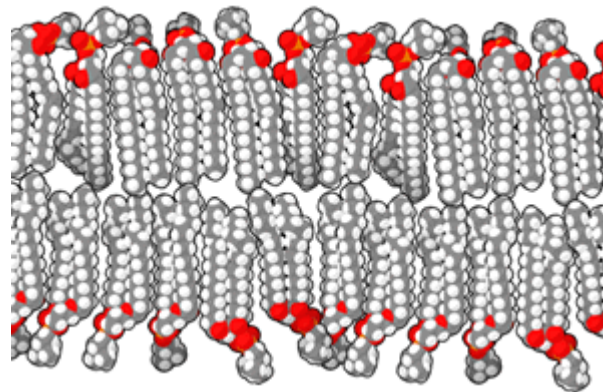
COMPONENT	INTRACELLULAR CONCENTRATION (mM)	EXTRACELLULAR CONCENTRATION (mM)
Cations		
Na ⁺	5–15	145
K ⁺	140	5
Mg ²⁺	0.5	1–2
Ca ²⁺	10 ⁻⁴	1–2
H ⁺	7 × 10 ⁻⁵ (10 ^{-7.2} M or pH 7.2)	4 × 10 ⁻⁵ (10 ^{-7.4} M or pH 7.4)
Anions*		
Cl ⁻	5–15	110

*The cell must contain equal quantities of positive and negative charges (that is, it must be electrically neutral). Thus, in addition to Cl⁻, the cell contains many other anions not listed in this table; in fact, most cell constituents are negatively charged (HCO₃⁻, PO₄³⁻, proteins, nucleic acids, metabolites carrying phosphate and carboxyl groups, etc.). The concentrations of Ca²⁺ and Mg²⁺ given are for the free ions. There is a total of about 20 mM Mg²⁺ and 1–2 mM Ca²⁺ in cells, but both are mostly bound to proteins and other substances and, for Ca²⁺, stored within various organelles.

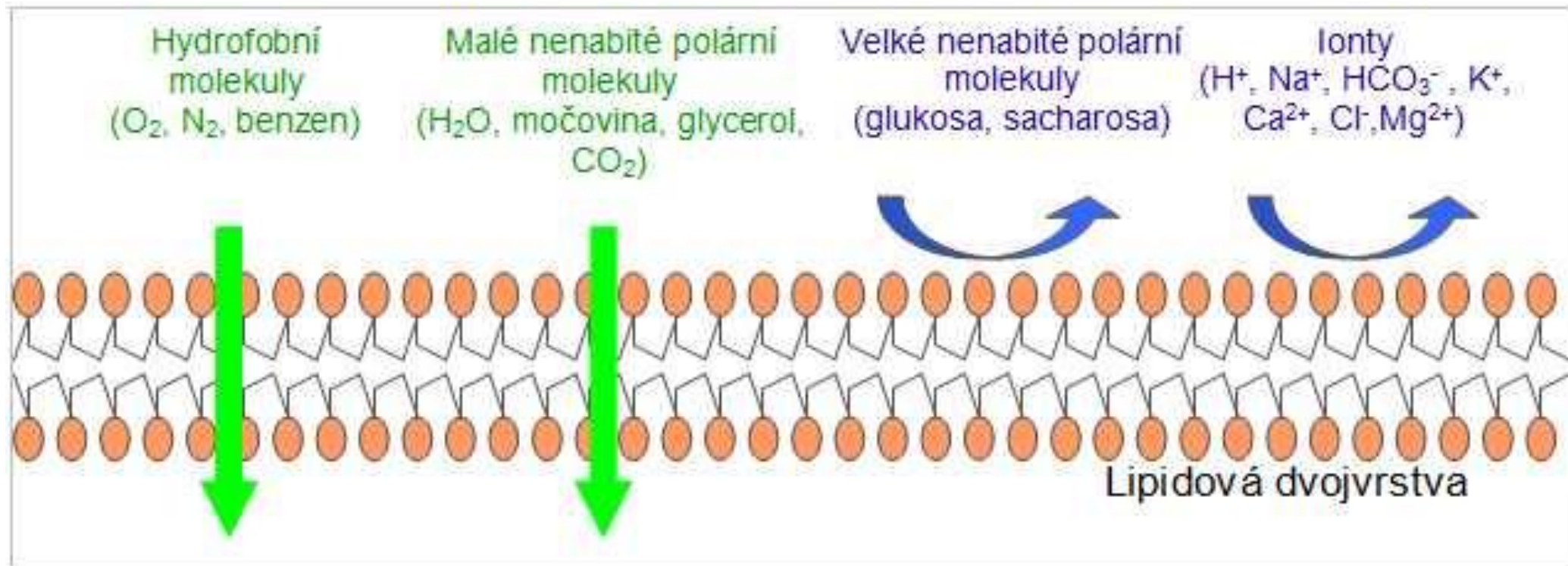

1) Nespecifická permeace lipidovou dvouvrstvou

- Složení membrány (lipidová dvouvrstva) umožňuje transport
  - Malých nepolárních molekul (kyslík, oxid uhličitý)
  - Nenabitých nepolárních molekul v závislosti na jejich velikosti (voda, ethanol difundují rychleji než glukóza – velmi omezeně)
- Všechny ionty a nabitě molekuly přes lipidovou dvouvrstvu neprochází

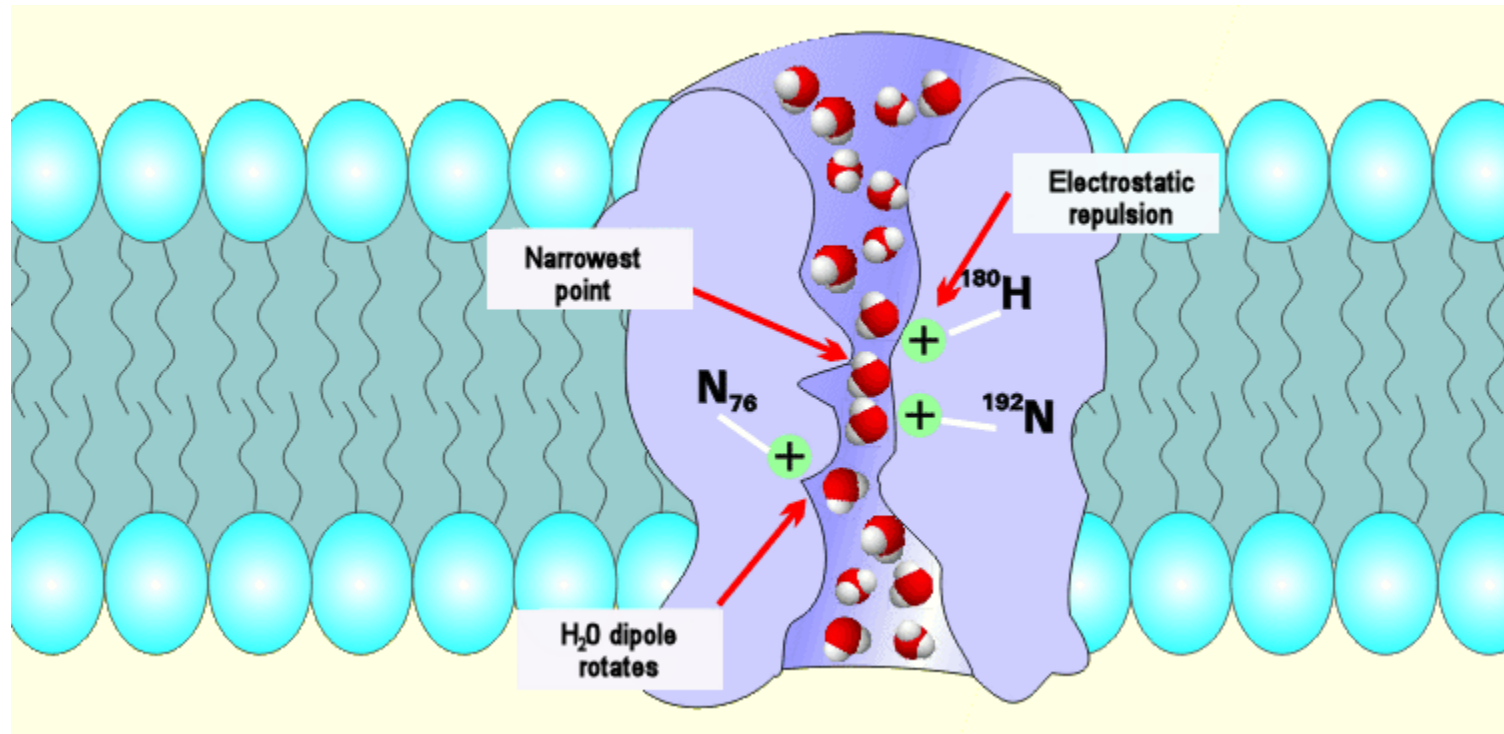

1) Nespecifická permeace lipidovou dvouvrstvou

Transport vody

- Pomocí difúze (viz předchozí snímek)
- Akvaporiny – integrální membránové proteiny selektivní pro vodu

2) Membránové transportní proteiny

Přenašečové proteiny

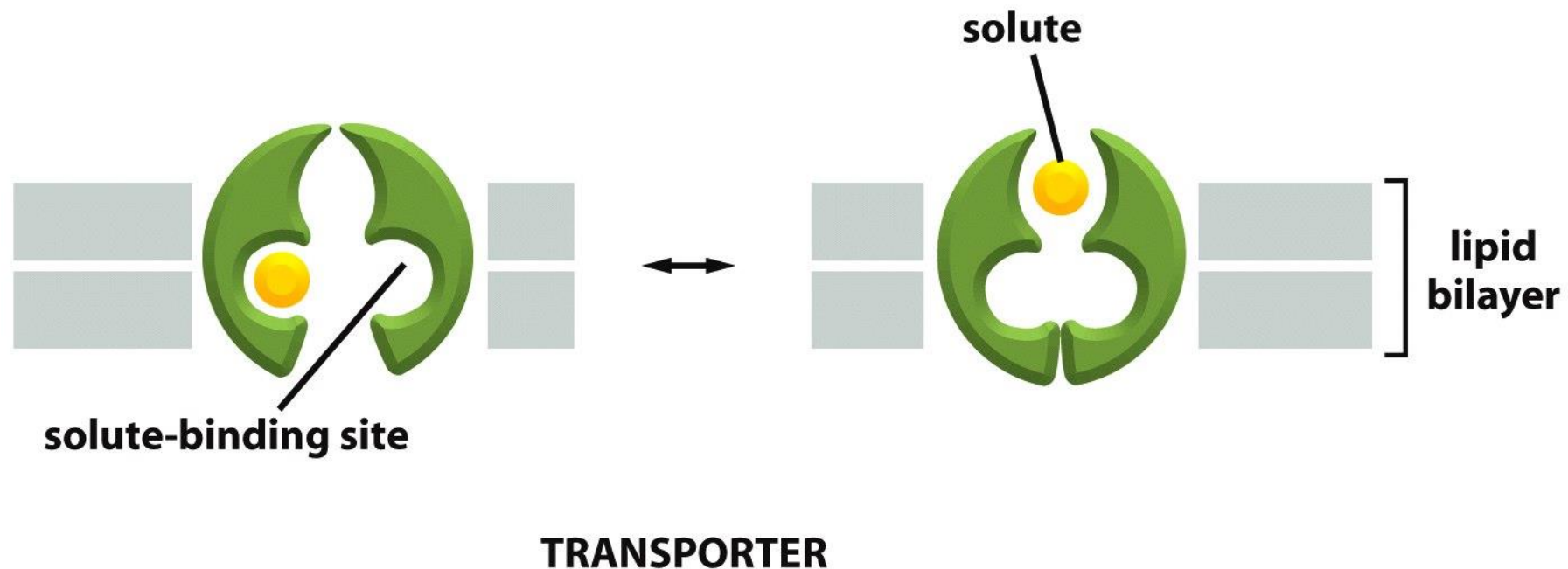
- Přenos změnou konformace
- Uniport / symport / antiport
- Aktivní / pasivní transport

Iontové kanály

- Selektivita iontů
- Uzavíratelnost kanálů

Přenašečové proteiny

- Vazba přenášené látky na jedné straně membrány → konformační změna → uvolnění látky na druhé straně membrány

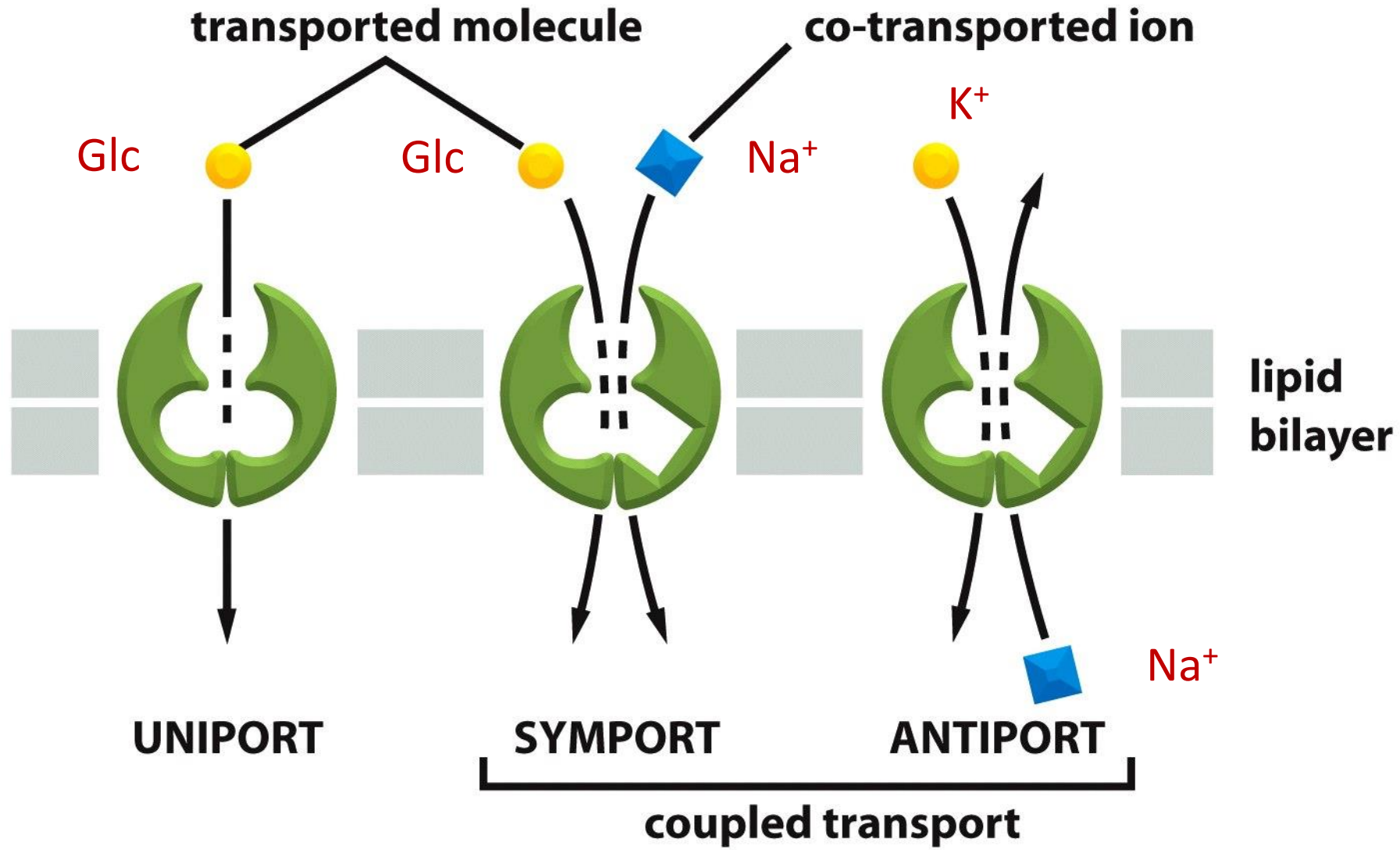

Figure 11-8 *Molecular Biology of the Cell* (© Garland Science 2008)

Přenašečové proteiny

- Transport malých organických molekul, iontů
- Vysoká selektivita – přenos pouze určitého typu molekuly
- Cytoplazmatická membrána: přenašeče pro import cukrů, AMK, nukleotidů

Pasivní / Aktivní transport

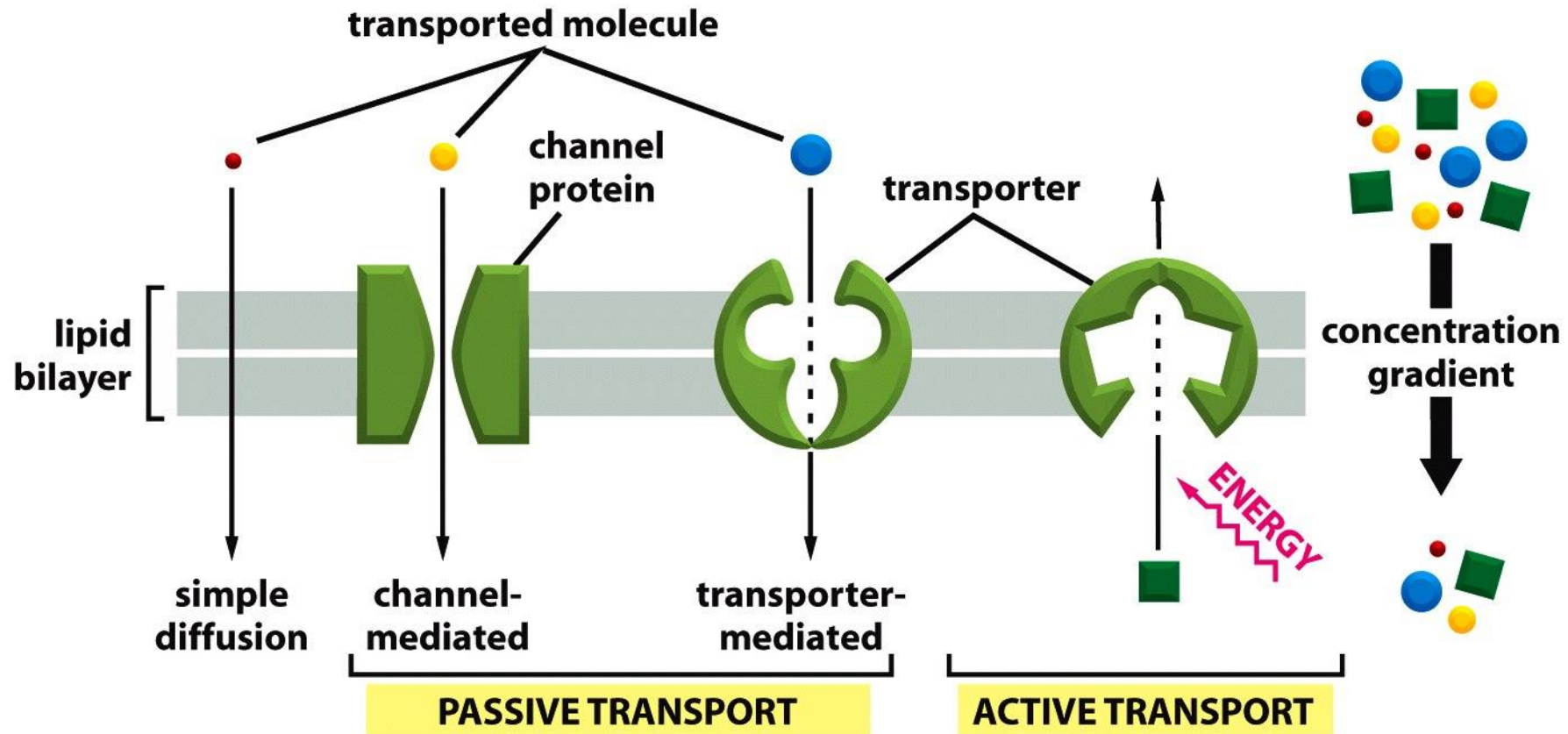
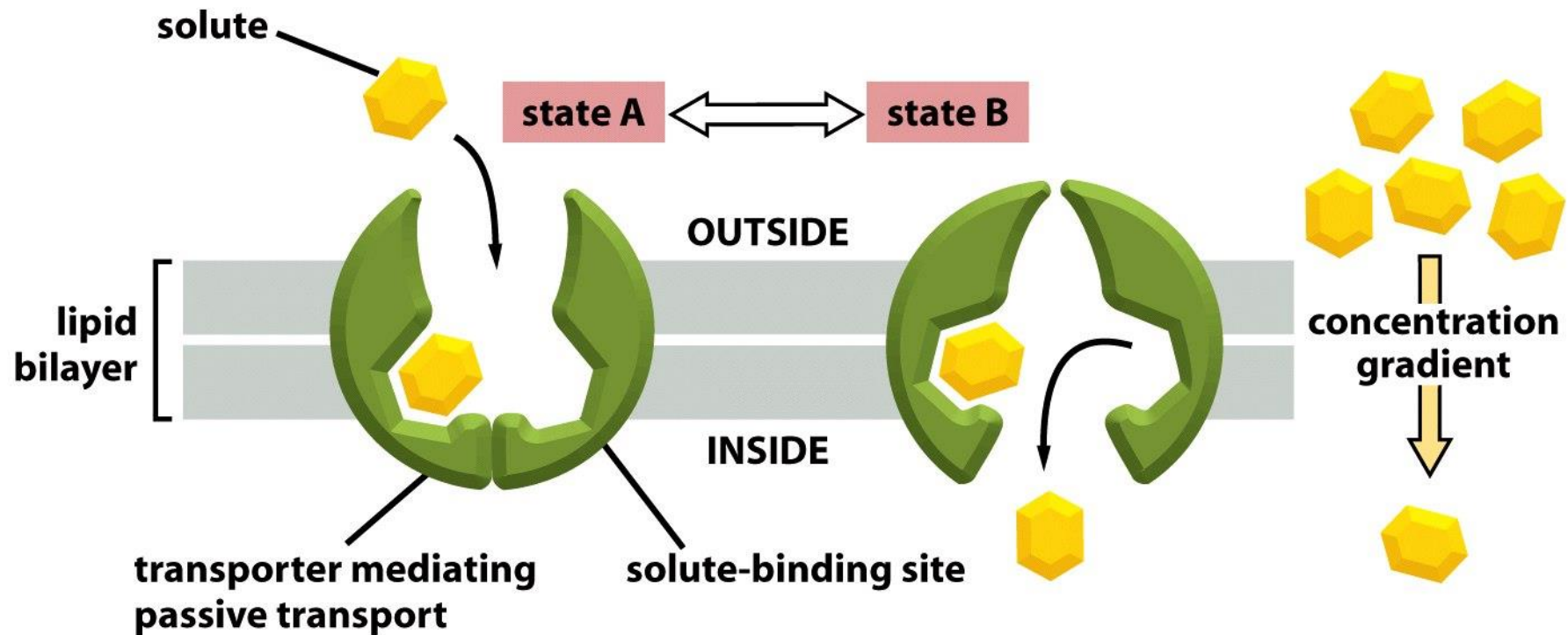

Figure 11-4a *Molecular Biology of the Cell* (© Garland Science 2008)

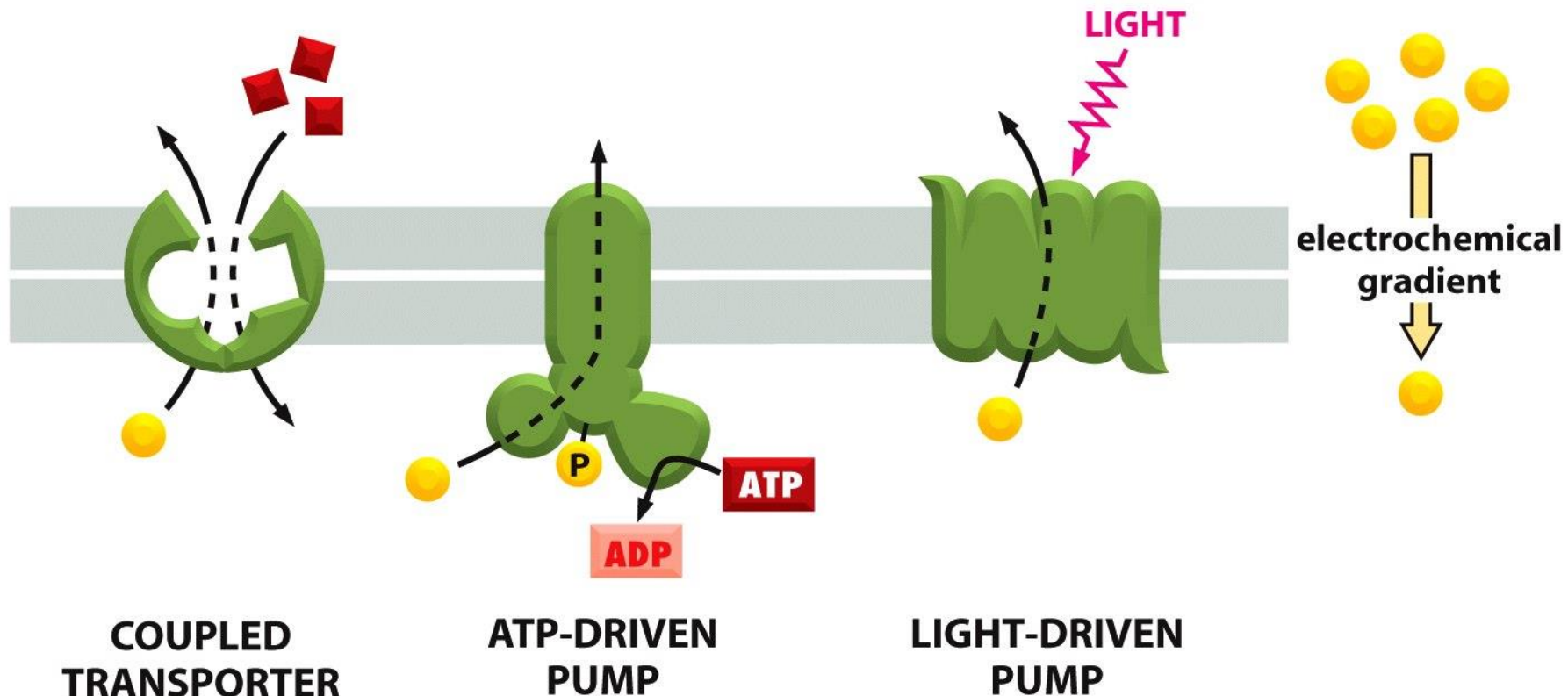
Pasivní transport

- Přenašeč Glc – přenos oběma směry podle gradientu koncentrace Glc (uniport)

Aktivní transport

1. Spřažený transport (symport / antiport)
2. Pumpa poháněná hydrolýzou ATP (sodno-draselná pumpa)

Sodno-draselná pumpa

- Přenašečový protein
- Aktivní transport – hydrolýza ATP
- Spřažený transport (antiport) - čerpání Na^+ z buňky, K^+ do buňky → proti gradientu elektrochemického potenciálu iontů
- Udržení osmotické rovnováhy (riziko bobtnání buňky a prasknutí)

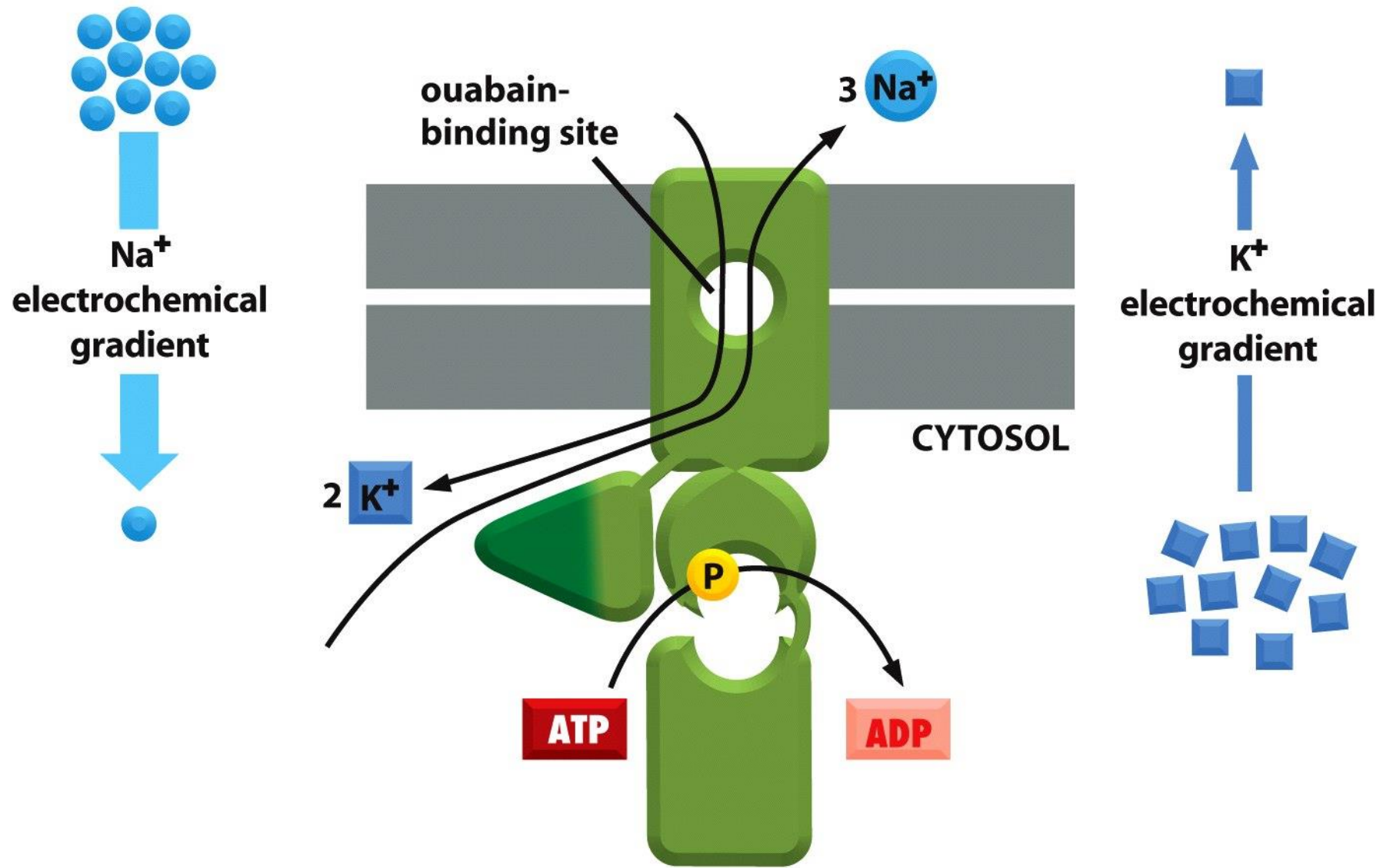
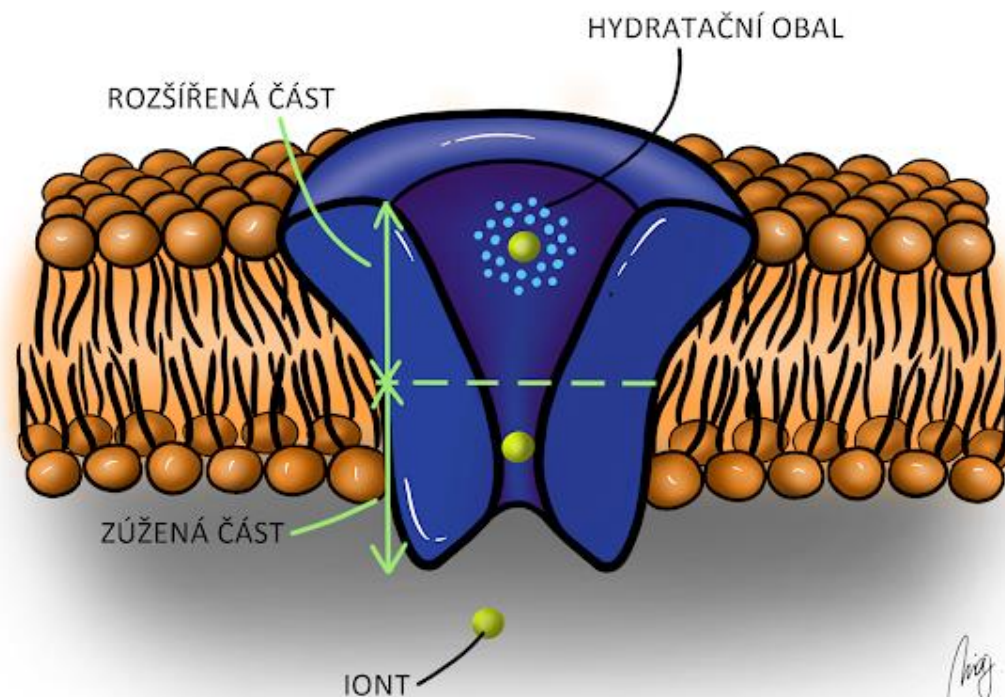

Figure 11-14 *Molecular Biology of the Cell* (© Garland Science 2008)

Iontové kanály

- Tvorba úzkého hydrofilního póru → volná difúze rozpuštěné látky (nejčastěji anorganické ionty)

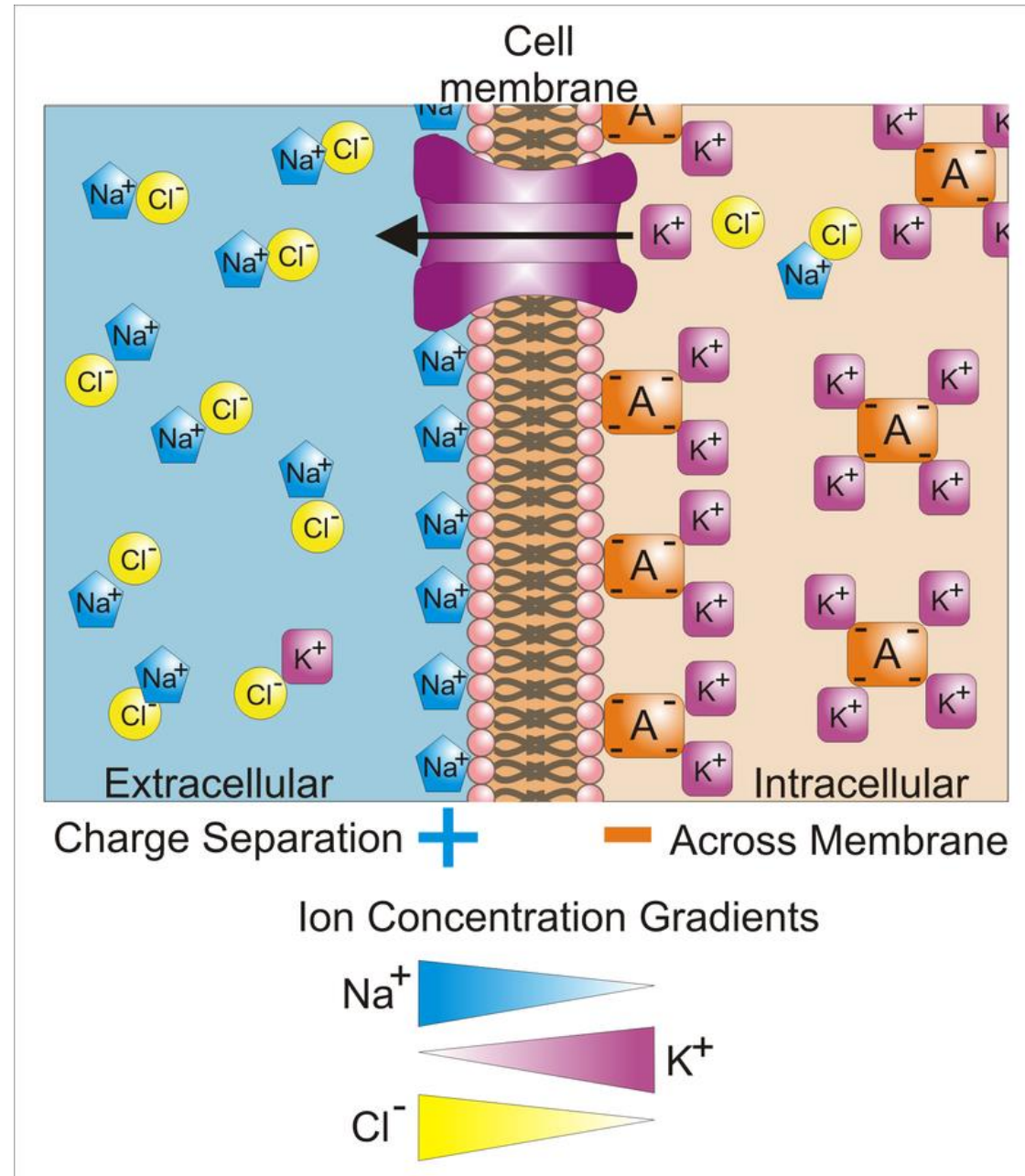

Iontové kanály

- Iontově selektivní (Na^+ , K^+ , Cl^- , Ca^{2+})
- Uzavíratelné (změna konformace)
- Vysoká rychlost transportu
- Tok iontů změní membránový potenciál – přenos elektrického signálu (nervové buňky)

Membránový potenciál

- Rozdíl elektrického potenciálu mezi vnitřní a vnější stranou buněčné membrány
- Daný dynamickou rovnováhou toku iontů dovnitř a vně buňky
- Klidový membránový potenciál je cca -70 mV (vnitřek buňky je vzhledem ke svému okolí záporný)
- Nabité molekuly – gradient elektrochemického potenciálu (+ koncentrační gradient)

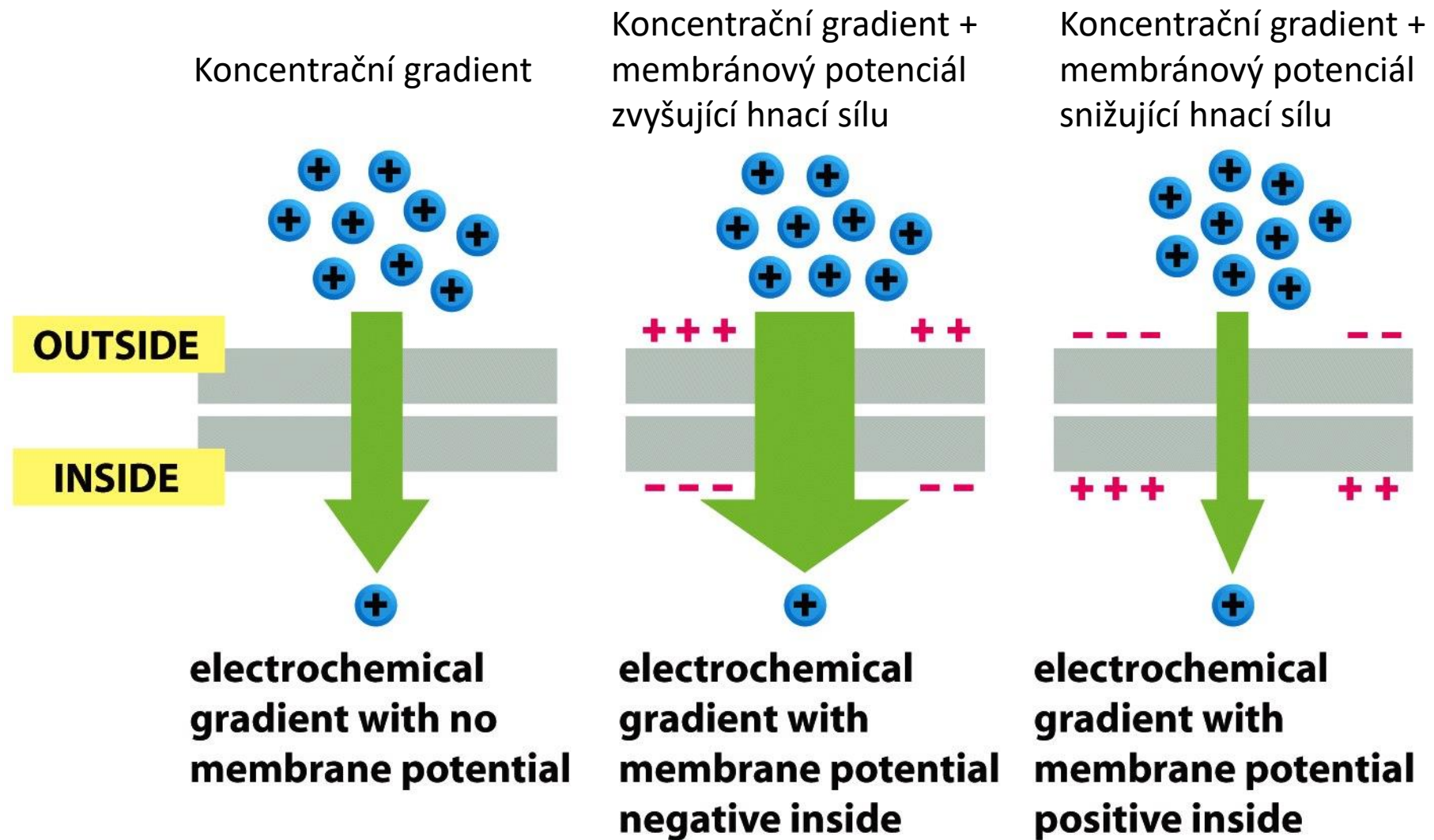

Figure 11-4b *Molecular Biology of the Cell* (© Garland Science 2008)

1) Regulované napětím -
Nervové / svalové buňky

voltage-gated

CLOSED

OPEN

2) Regulované ligandem –
vnějším / vnitřním (hormony, signální molekuly)

ligand-gated
(extracellular ligand)

ligand-gated
(intracellular ligand)

mechanically gated

3) Regulované mechanicky –
Vlásokvé buňky
vnitřního ucha

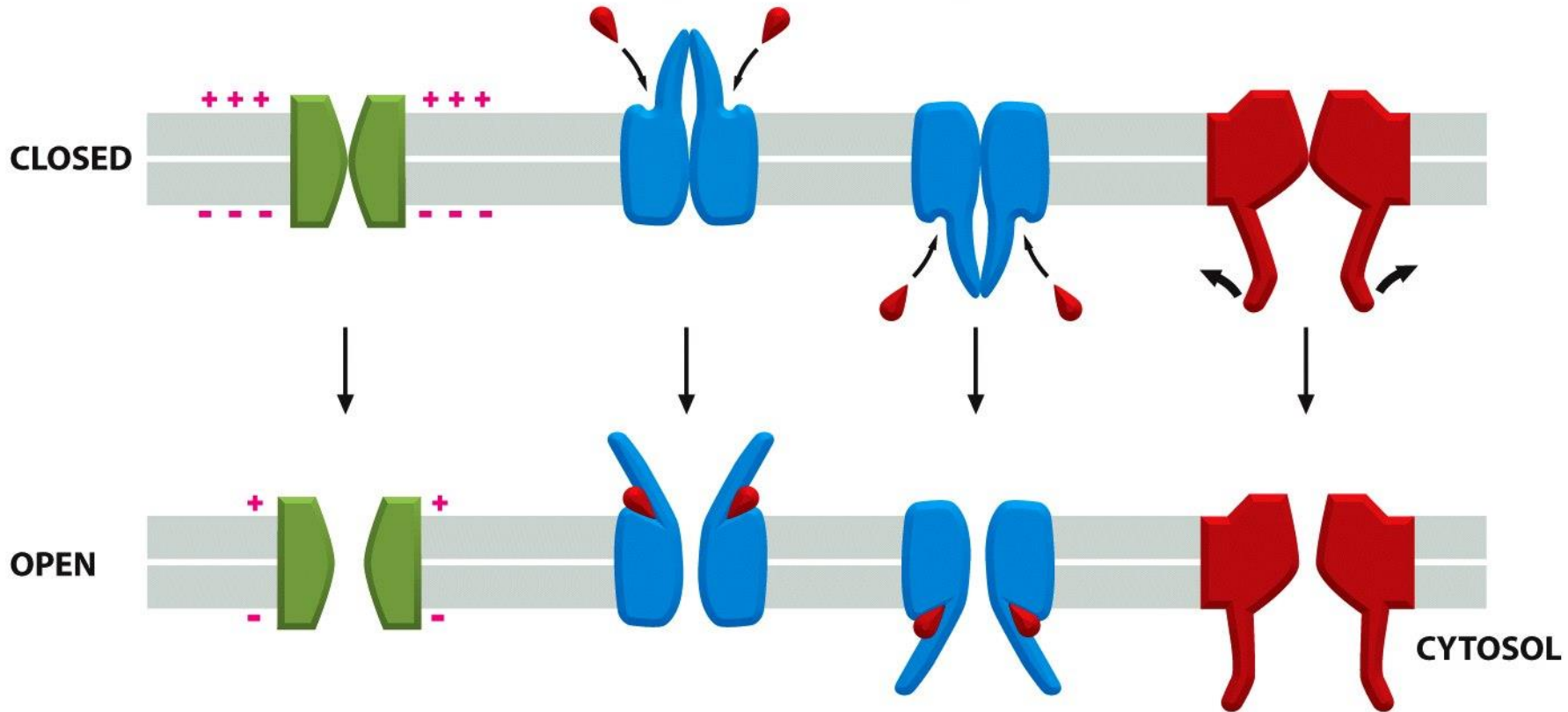

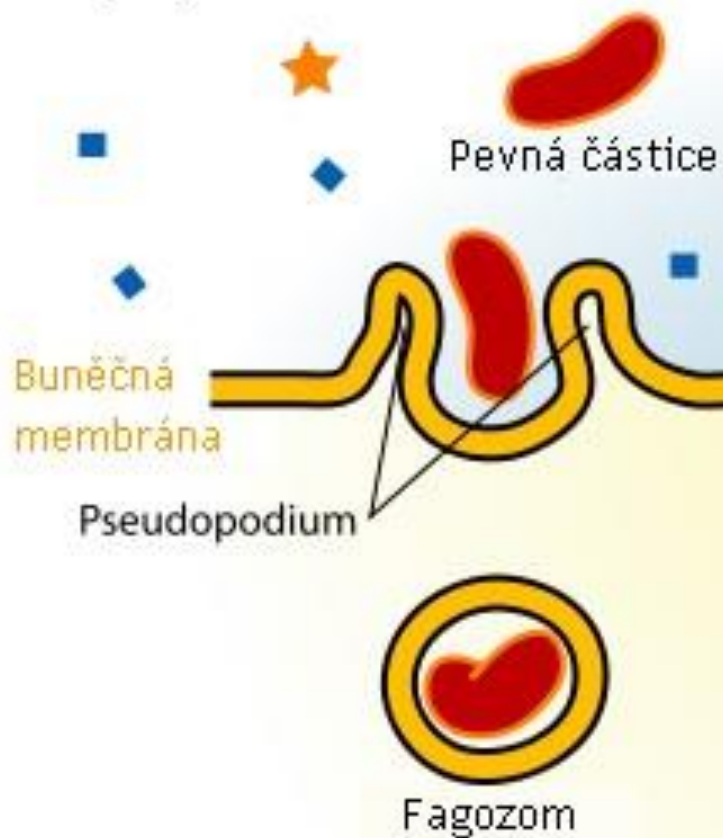
Figure 11-21 *Molecular Biology of the Cell* (© Garland Science 2008)

3) Cytóza

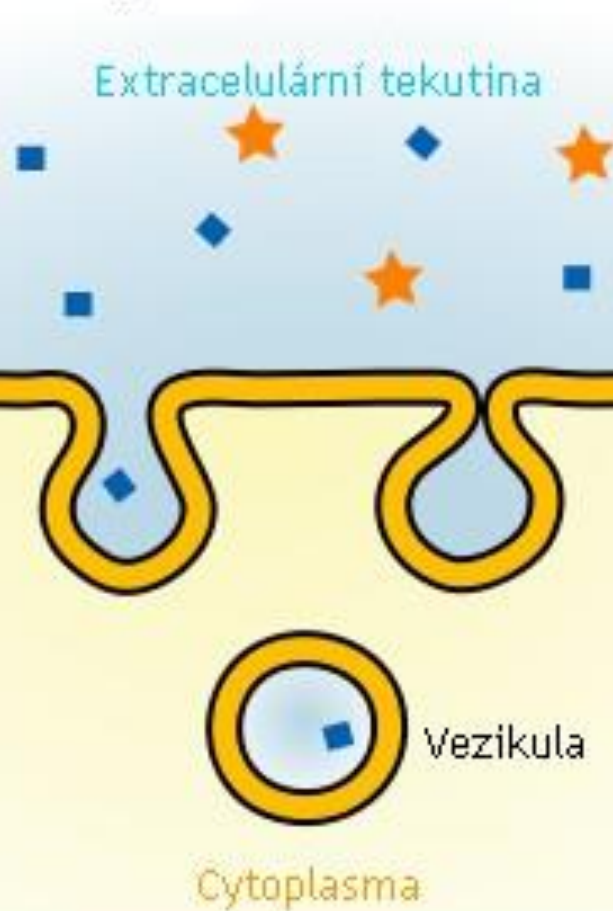
- Aktivní přenos látek / částic obklopených membránou
  - **Endocytóza** – příjem látek
    - **Pinocytóza** – pohlcování kapalin a molekul pomocí malých váčků, všechny buňky
    - **Fagocytóza** - pohlcování velkých částic (mikroorganismy, zbytky buněk) pomocí malých váčků, pouze specializované buňky (makrofágy)
    - **Receptorová endocytóza**
  - **Exocytóza** – výdej odpadních látek

Endocytóza

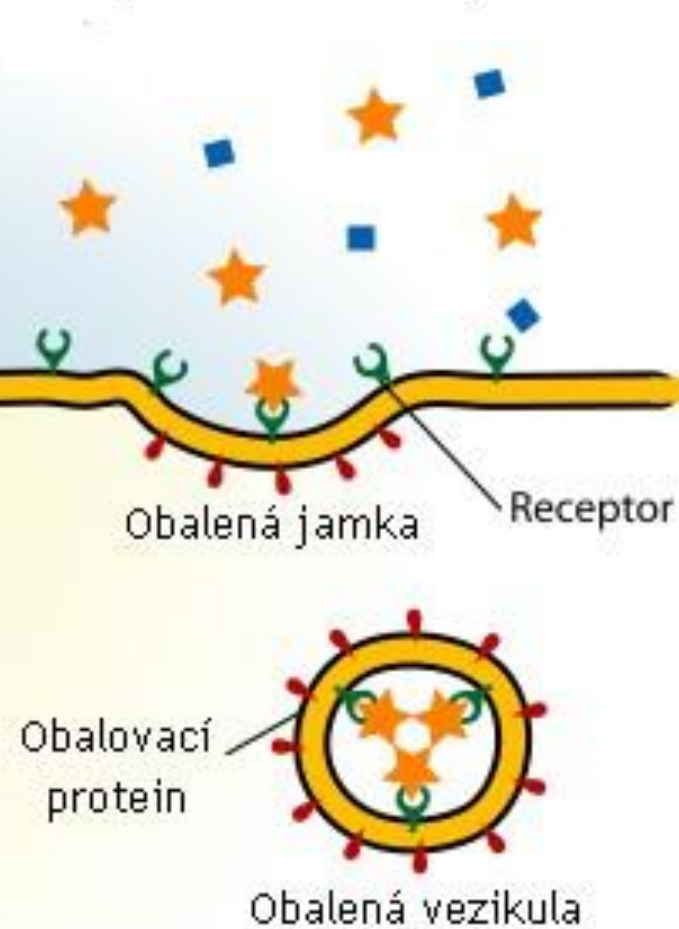
Fagocytóza

Pinocytóza

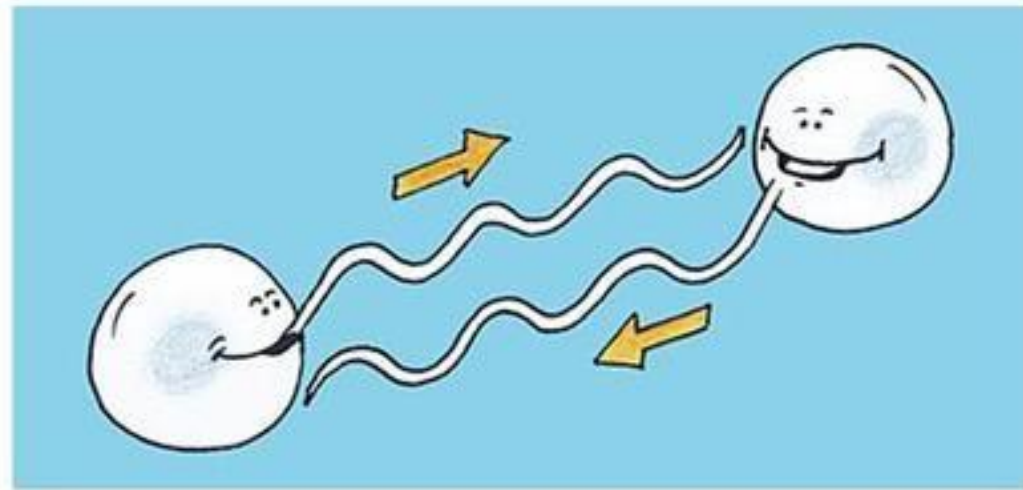

Receptorová endocytóza

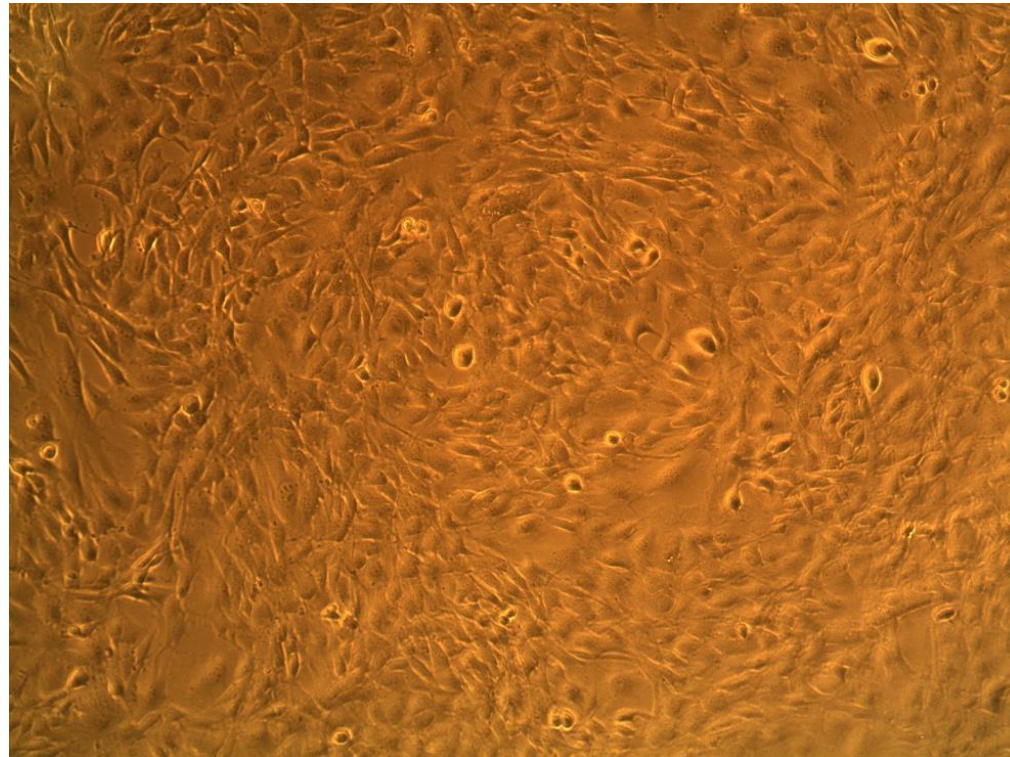
<https://www.youtube.com/watch?v=Ptmlvtei8hw&t=6s>

Komunikace mezi buňkami

Úvaha

- Zamyslete se nad možnými signály v buněčné kultuře fibroblastů – na jaké signály buňky reagují? Jakými mechanismy?

Obecné principy komunikace buněk

- Signalizující buňka – produkce specifických molekul
- Cílová buňka – rozpoznání specifické molekuly pomocí receptorového proteinu → specifická odpověď
- 4 způsoby komunikace:
  1. Dotykové – nejkratší vzdálenost – přímý kontakt sousedních buněk (vývoj embrya)
  2. Parakrinní – buňky uvolňují signální molekuly do svého okolí = lokální mediátory (růstové faktory, histamin, NO - regulace zánětu)
  3. Nervové – přenos pomocí elektrického signálu na dlouhou vzdálenost (axon neuronu) – vyloučení chemického signálu (nervový mediátor)
  4. Endokrinní – uvolnění signální molekuly do krevního oběhu – přenos do jiných částí těla (hormony)

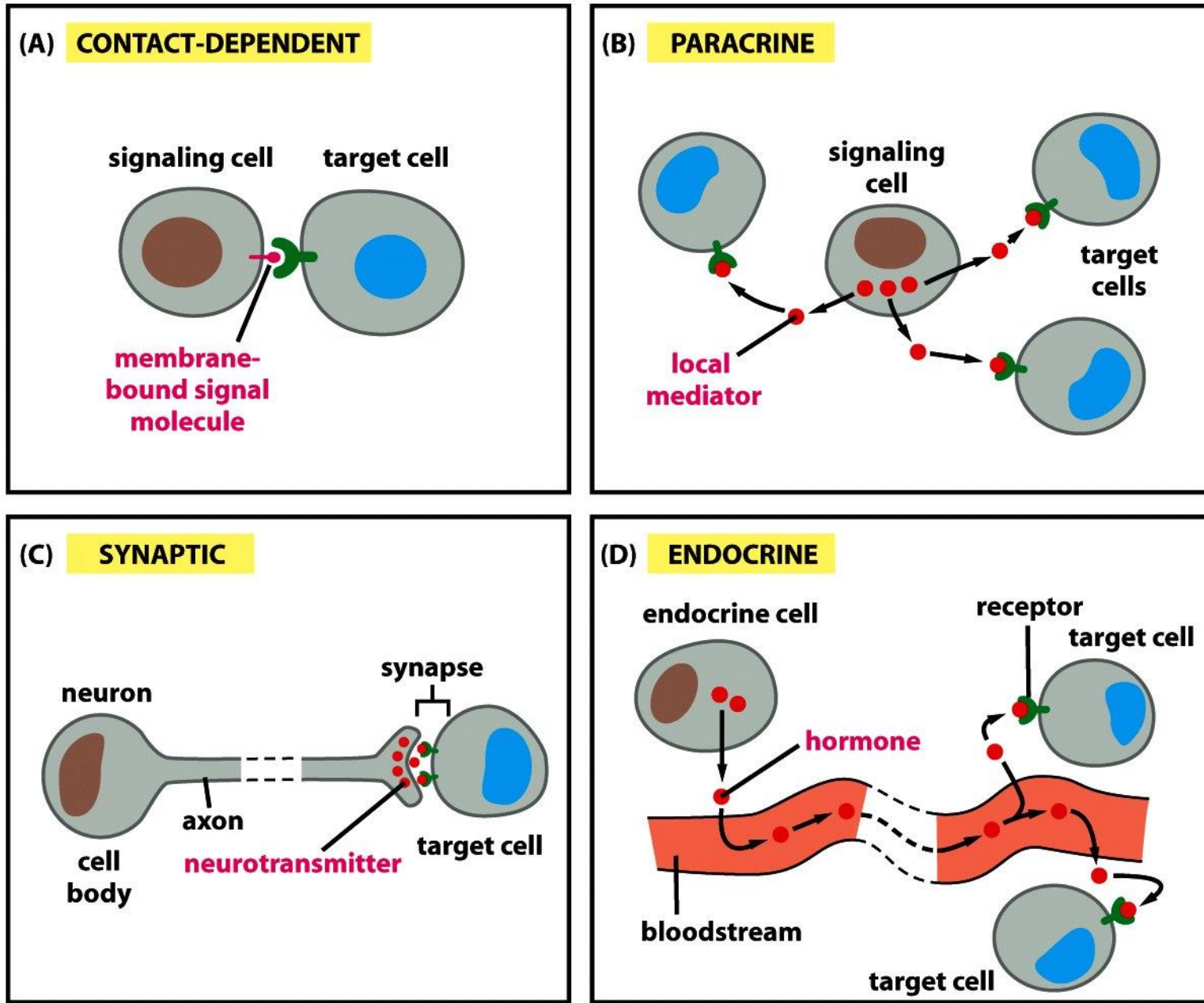
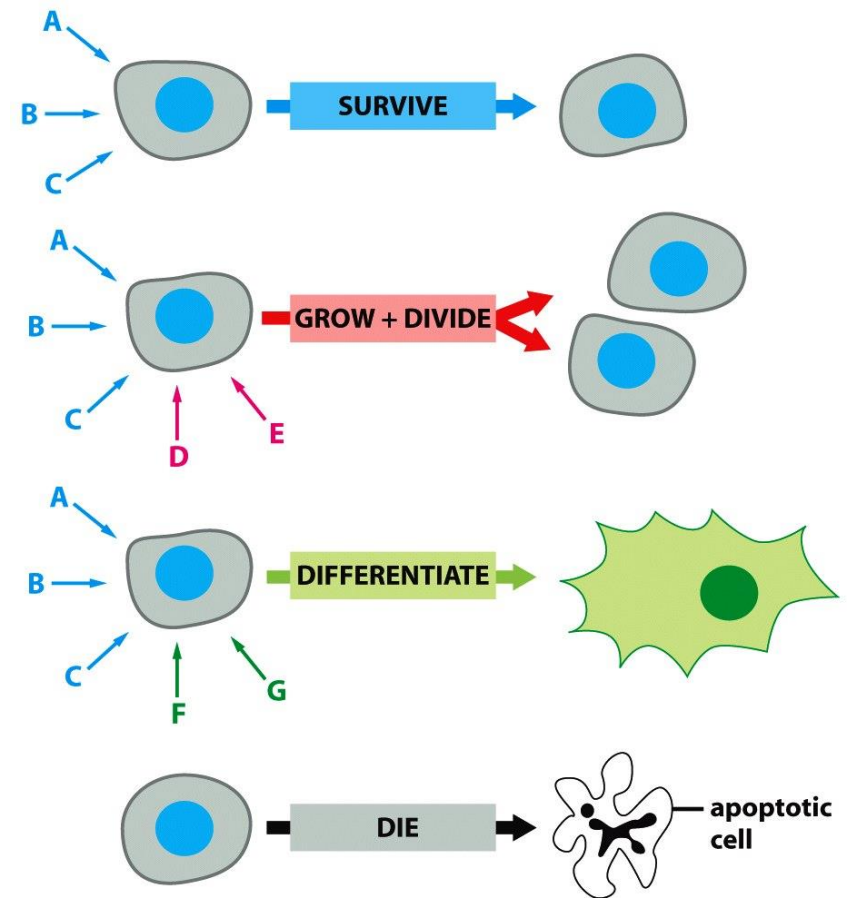

Figure 15-4 *Molecular Biology of the Cell* (© Garland Science 2008)

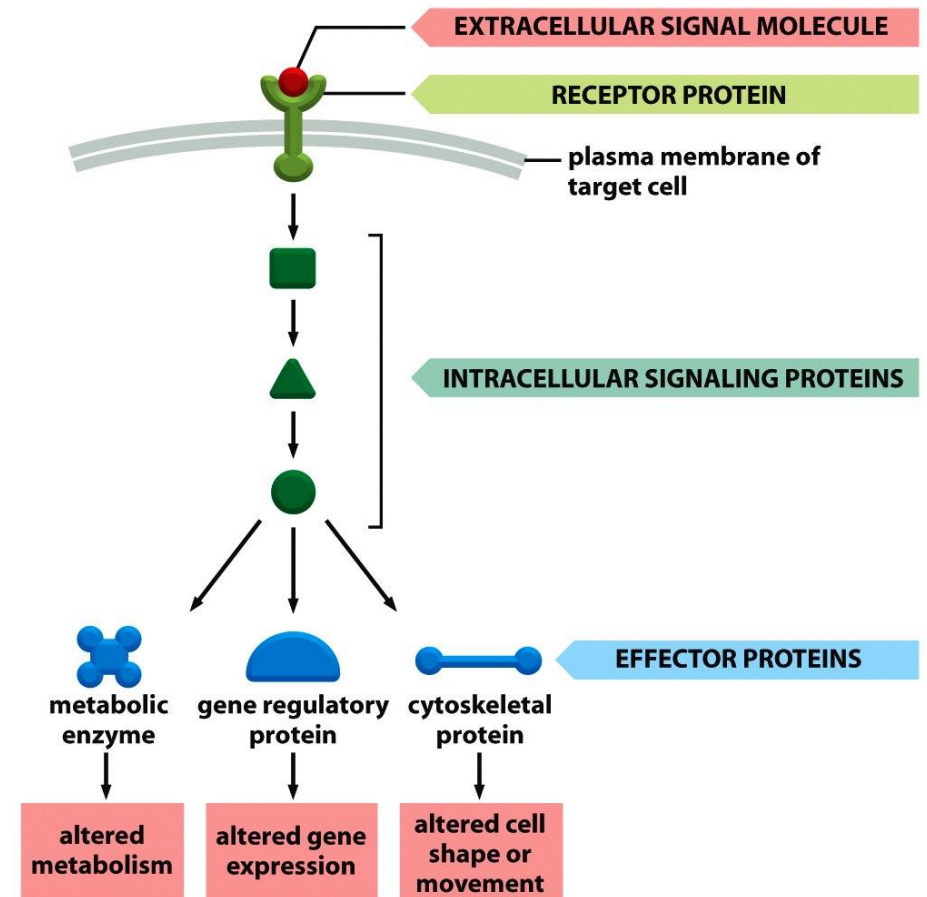
Obecné principy komunikace buněk

- Každá buňka odpovídá na omezený počet signálů – musí být přítomný receptor pro daný signál
- Jeden signál může způsobit mnoho účinků u různých buněk → změna tvaru buňky, metabolismu, genové exprese
- Každá buňka je vystavena několika signálům z okolí – současné působení

Signální kaskáda

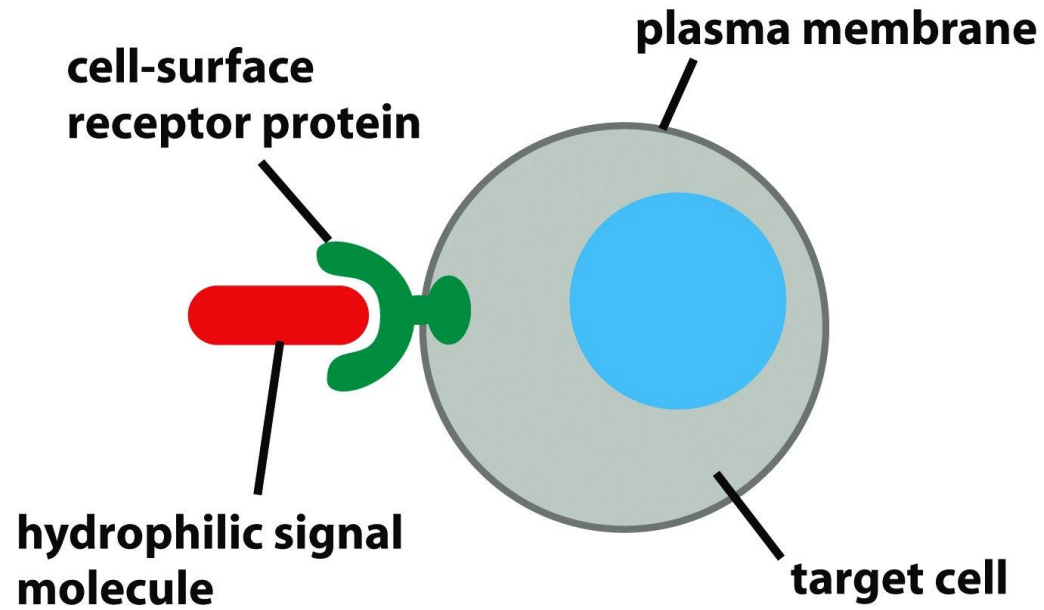
- Po vazbě signálu na receptor dojde k přenosu signálu do buňky – štafetová signalizační kaskáda
- Přenos signálu do buňky, jeho transformace do molekulární podoby, zesílení signálu, případně rozdělení do různých cílů buňky, modulace signálu

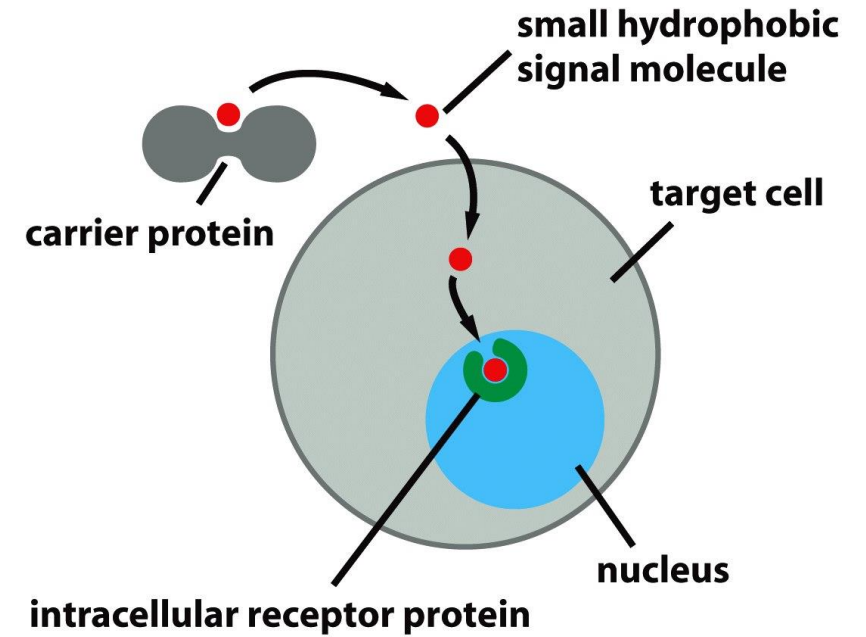
Signální molekuly

- Stovky druhů: proteiny, peptidy, AMK, nukleotidy, steroidy, MK a jejich deriváty, rozpuštěné plyny
  - **Dlouhé nebo hydrofilní molekuly** – receptorové proteiny v plazmatické membráně
  - **Malé hydrofobní molekuly** (*steroidní hormony – kortizol, estradiol, testosteron, thyroïdní hormony - thyroxin*)– difúze plazmatickou membránou – receptory uvnitř cílové buňky (regulační proteiny genů, enzymy)

CELL-SURFACE RECEPTORS

INTRACELLULAR RECEPTORS

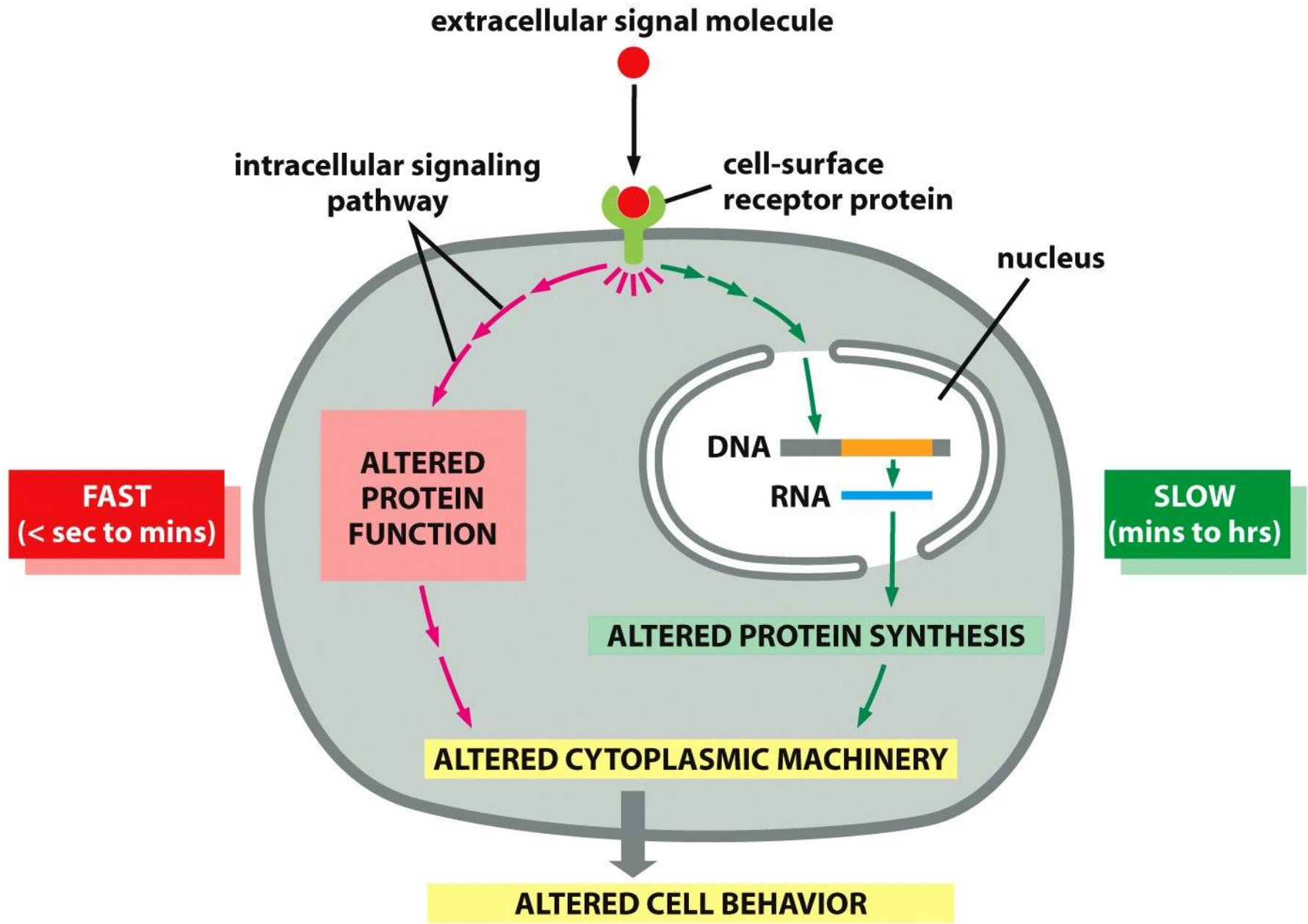

Figure 15-6 *Molecular Biology of the Cell* (© Garland Science 2008)

Zkouškové otázky

- Transport látek přes membrány
- Komunikace mezi buňkami